

PAPER DETAILS

TITLE: MEHÂBÎB-I TEZÂKIR: 18. ASIR SUARÂ TEZKIRELERİNDEKİ ERKEK SEVGİLİLER

AUTHORS: Abdülkadir DAGLAR

PAGES: 163-182

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266293>

Abdülkadir DAĞLAR*

MEHÂBÎB-İ TEZÂKİR: 18. ASIR ŞUARÂ TEZKİRELERİNDEKİ ERKEK SEVGİLİLER**

*"Sâde-rû mahbûb yigitler muşâhabetinden şafâ-yâb u mahzûz olmağın
 aşlâ te'ehhül itmeyüp 'ömrin tecerrüd ile geçürmüşdür.
 Rivâyet iderler ki Sulţân Mehemmede vezîr olduğı mahalde
 pâd-şâhuñ harem-i hâşşına mahrem olan mehbûbiden birine ta'aşşuk idüp..."****

Öz: Bu çalışmada, örneklem alanı olarak sâbık yüzyıllara nisbeten sosyal açıdan daha rahat addedilebilecek 18. yüzyıldaki şuarâ tezkireleri belirlenip dîvân şiiri geleneğinde "mahbûbculuk"un izleri sürülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, şuarâ tezkirelerinden örnek metinler ışığında güzel erkek sevgililer ile onlara meyleden erkek şâirlerin isimleri belirlenmiş, alâkalar tasnîf edilmiştir. Sonuçta, bu yüzyıl tezkirelerinde yer alan -bir kısmı aynı şâirlere âit olan- 2000'e yakın hâl tercümesinde tesbit edilebilen mahbûbcu ilişki oranının çok düşük düzeyde olduğu tesbît edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Şiiri, Aşk Anlayışı, Erkek Güzel, Mahbûbculuk, Şuarâ Tezkireleri

BELOVED BOYS IN 18th CENTURY BIOGRAPHIES OF POETS

Abstract: In this paper, the love of boys in Ottoman divan poetry is analyzed with reference to the 18th century biographies of poets. Accordingly, the names of the beautiful boys and the poets who fall in love with them are identified and the types of the relationships between the two are classified. As a result, it is found that the total number of the cases regarding the love of boys in almost 2000 biographical entries -and some of them belong to the same poet- is quite low.

Key Words: Ottoman Divan Poetry, Concept of Love, Beautiful Boys, Love of Boys, Biographies of Poets

Harem ve enderûn merkezli olarak Osmanlı sarayının iç işleyişi, üzerinde yapılan bilimsel çalışmalardan ziyâde yerli ve yabancı spekülâtif popüler neşriyâtın ilgilendiği konulardan birisi olagelmıştır. Haremdeki câriyeler, odalıklar,

* Öğr. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; abdaglar@gmail.com

** Bu yazı, 4-5 Mayıs 2009 tarihlerinde Kayseri'de düzenlenen "IV. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu Hatırasına)"nda sunulmuş olan "Mehâbîb-i Tezâkir: 18. Asır Tezkirelerindeki Güzeller" başlıklı tebliğin geliştirilerek genişletilmiş şeklidir. Başlıkta özel bir isim olarak yer almayan "Mehâbîb-i Tezâkir" (Tezkirelerdeki Mahbûblar) terkihi, çalışma konusu çerçevesinde tezkirelerdeki erkek güzellerin ele alındığını göstermek üzere, muktezâ-yı devre mutâbık olması niyetiyle kullanılmıştır. Aşağıda da görüleceği üzere Safâyî Tezkiresi'nde güzel erkek sevgililer için sıklıkla "mehâbîb" kelimesi kullanılmıştır.

*** Ahmed Paşa'nın hâl tercümesindendir. Bkz. Edirneli Sehî, 1325: 20.

hizmetkârlar, harem ağaları, harem-i humâyûn gılmânları ile enderûndaki acemî oğlanlar, gılmân-ı enderûn, gılmânân-ı hâssa gibi unsurlar üzerinden yürütülen popüler tartışma alanının bir ucunda harem ve enderûn sistemini ön yargılı bir şekilde yıpratmaya yönelik ithamlar, diğer ucunda da şiddetli bir taassup eşliğinde muhâfazakâr tutumla savunmalar yer almaktadır.

Tanzîmât'tan sonra açık bir cephe olarak eleştiri oklarına hedef olmaya başlayan dîvân edebiyâtının erkek sevgili merkezli bir aşk anlayışına sahip “mahbûbcu” bir edebiyât olduğu iddiâsı da ona yöneltilecek oklar arasındadır. Dîvân şâirlerinin ideal/ilâhî anlamda soyut mu yoksa beşerî anlamda somut bir güzellik anlayışını mı şiirlerinde yansıttığı, eğer somutsa, güzelliğin dişil veya eril mi olduğu, ya da şâirin cinsiyetine göre farklılık mı arzettiği tartışılacak konular arasındadır. Erkek dîvân şâirlerinin sadece somut erkek güzelliğini işlediğini iddiâ edenler ile güzellik anlayışının soyut olduğunu şiddetle savunanlar arasında keskin bir çizgi çekilmiş durumdadır. Her edebî gelenek gibi dîvân edebiyâtının da, mensûbu olduğu geleneğin şuûraltının yansıtıcısı olduğu kadar içinden çıktığı sosyal muhîtlerin de bir aynası olduğu, gelenek dâiresinin merkezinden dışına kadar geniş bir yelpâzede çeşitli sanat kâbiliyeti ve ahlâkî özelliklerde şâirlerce oluşturulduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu minvâlde, somut anlamda genç güzel erkek sevgililere meyleden şâirlerin de gelenek içerisinde bulunabildiği görülmektedir.

Boyutları erbâbınca mâlûm olmakla birlikte, matbû, görsel ve sanal dünyada bu konudaki popüler tartışmaların en önemli özelliği aşırı genellemeci olmaları ve ne yazık ki daha az sayıdaki bilimsel çalışmaları¹ gölgede bırakmalarıdır. Bu çalışma, *sapık sevgi*², *oğlan sevicilik*, *mahbûbculuk* gibi ifâdeler etrâfında yoğunlaşan tartışmalara, Osmanlı sosyal eğlence hayatının çok canlanıp renk kazanmaya başladığı 18. yüzyılda yazılmış şuarâ tezkirelerinin verileriyle iştirâk etme amacı taşımaktadır.

Şuarâ tezkirelerinde isimleri geçen erkek güzeller ile âşıkları hakkında verilen bilgiler aşağıda tasnîf edilmiştir.³

1. Rûznâmeci-zâde / Küçük Hunkâr (Şinâsî Mehmed)

18. asır şuarâ tezkirelerinin en meşhûr mahbûbu (erkek güzeli) Rûznâmeci-zâde, Rûznâmçeci-zâde ve Küçük Hunkâr şeklinde şöhrete kavuşmuş olan şâir Şinâsî'dir. Asıl adı Mehmed'dir. İstanbul'da doğmuş olup doğum târihi belli değildir. Şiir ve inşâda oldukça mâhir olan Şinâsî devrin vezirlerinin yanında tâze gençliğinde mühürdârlık ve hazîne kâtipliği yapmış; biraz olgunlaşınca da (sakalları yüzünü sardığında) dîvân kâtipliği görevine getirilmiştir. Olgunluk

¹ Bu konudaki bilimsel çalışmalardan birkaçı şunlardır: Kutlar, 2002; Tezcan, 2001; Kuru, 2005; Kaçar, 2009.

² Bu şekilde nitelendirme çerçevesinde değerlendirmeler ile ilgili olarak bkz. Eyuboğlu, 1991.

³ Arap harfli metinlerin Latin harfleriyle yapılan transkripsiyonlu neşirlerinden alıntı yapılırken imlâ birliği sağlamak amacıyla nâşirlerin farklı uygulamaları tek tip imlâyâ dönüştürüldü; ayrıca, tesbîh edilebilen okuma hatâları da “hatâları aktarıp yaymama” ilkesi doğrultusunda düzeltilmeye çalışıldı.

döneminde, daha genç denilebilecek bir yaşta hicrî 1114 (m. 1702-1703) yılında Edirne’de ölmüştür. (Çapan, 2005: 314-315)

Güzelliği ve ma’rifeti husûsunda Sâlim Tezkiresi’nde şu ifâdeler yer almaktadır:

“Hengâm-ı cevânîde hüsni dil-sûz ile meşhûr-ı cihân olan âftâb-cemâllerden bir bedr-i münîr-i bîhemâl-i pür-ma’rifet bir âlüfte-yi merd-i şâhib-tabî’at olup şuarâ-yı zamân ile şöhet zırafâ-yı vaqt ile her bâr ünsiyyet eylediginden hem-şöhet olduğu zırafâyı iktidâ iderek kâmeti gibi tab’ı mevzûn ve gamzesi gibi zihni-i hadîdî selâmet-i tab’a maqrûn olup evâ’il-i hâlinde zülfi gibi külâhı perîşân-târ iken şâne-yi terbiyet-i ehl-i dilânda zebân-ı faşîhi diğkat-âşnâ-yı kelâm-ı mevzûn olup dehen-i teng-i nâzûk-edâsından karîn-i ta’bîr olan kelimât-ı bedî’iyyü’l-insicâm-ı dil-pezîr mû-miyân-ı bârîki gibi dil-âvîz ü bînazîr olarak güftârı dahî hüsni gibi zamânında velvele-endâz ve ‘aşrında hûb-likâ hüsni-edâ ile mümtâz olmuş idi.” (İnce, 2005: 426)

Sâlim, Şinâsî’nin tâze gençliğindeki güzelliğinin kalmadığı sonraki dönemi ile ilgili olarak *“Hengâm-ı hüsni ü melâhat-ı ruhsârı güzâr eyledikte ma’rifet ü şöhetî kendüye ser-mâye-yi i’tibâr olup kendinüñ güftârından bu beyti kendüye hasb-i hâl olup beyt*

*Yine bir başka revnağ virdi hat zülf-i perîşâna
‘Acâyib feyzî var köhne bahârîñ sünbülistâna”*

ifâdelerine yer verir. (İnce, 2005: 426)

Sâlim’e göre, Küçük Müezzîn ve Dervîş Fasîh gibi dönemin ma’rifet ve hüner sâhibi kişileri Şinâsî’nin güzelliğine köle olmuşlardır. (İnce, 2005: 426)

Tezkirelere göre Şinâsî’nin âşık hayranları arasında şu şâirler bulunmaktadır:

a. Dervîş Fasîh

Asıl adı Ahmed olan Fasîh, İstanbulludur. Sâlim Tezkiresi’nde, Fasîh’in Şinâsî’ye alâkasına dâir şu pasaj yer almaktadır:

“Bu mecelle-yi celîle-yi dil-pezîrde Şinâsî mağlası ile harf-i şîn-i mu’cemede keşîde-yi silk-i tahtîr olan Rûz-nâmecî-zâde Mehmed Ağa henüz cevân-ı bâân ve ‘âlem nîgerân-ı âftâb-ı cemâl olup hüsniñ hayrân oldukları vaqtler ol kadr-şinâs-ı aşhâb-ı kemâl Dervîş Faşîh merhûmuñ zeyl-i mürâfaqatın vâv-ı ‘Amr gibi iktisâb ve ol dervîş-i dil-rîş-i pür-ma’rifetiñ mecmû’atü’l-ma’arîf olan zât-ı bîmüdânîsin istişhâb eyleyüp ‘âlem o şâh-ı hüsniñ gedâ-yı bîsâmânı ve cihân bir kerre dîden-i didârınıñ hayrânı olup mütercem-i merkûm ise şüretâ bir gedâ-yı bîzâd ve fakr u fenâ ile zâhirde harâb-âbâd iken limünşî’ihi

*Şanma bu çarhı bir karâra döner
Gâh şâhı gedâyı ‘âşık eder*

*vefķınca ol serv-i ser-âzâde ezdil ü cān Faşîhe dil-dāde olup anlar daķı
ķāķır-ı maķdūma ri'āyet ve 'ilm ü ma'rifetinden ümmîd-cūy olduķı
emrde bezl-i kudret eyleyüp şebtābeseķer merķūma mecmū'alar tesvîd
itmegile evķāt-güzār ve elsine-yi şelāşede vāķı' olan pākîze-güftārları
ile nice sefīneler istiķzār idüp maķdūm-ı merķūma iħdā itmegile
Şināsî-yi biķemtā zamān-ı yesîrde ma'ārifde deryā olup şîrāze-yi
mecmū'a-yi ķūsni perîşān-tār-ı şarşar-ı fenā ve şafķa-yı 'ārızı 'āķıbet-i
her-ķūsñ ü ān olan belā-yı ķaķķ ile mübtelā olduķda māye-yi 'irfāñ
kendüye ser-māye-yi i'tibār-ı yārāñ olup aķbāb pergārvār dā'ire-yi
şoķbetden kenār çizüp bi'l-cümle dūr ve ebnā-yı zamāñ zātında olan
ķayşîyyeti sebebi ile ülfetden bi'l-küllîyye mehcūr olmamışlar idi.”*
(İnce, 2005: 551)

Esrār Dede Tezkiresi'ne göre, Şināsî Dervîş Fasîh'in tilmîzidir ve Fasîh'in hicrî 1111 (m. 1699-1700) yılında ölümünün ardından

“Cihānuñ hiç ma'ārif-āşnāsı ķalmadı gitdi”

mısrâını târih düşürmüştür. Fasîh ile ilgili olarak yine

“Nüşķa-yı kübrāsın ey zāhid velî cildüñ şaķîl

Yok mıdur mîzān-ı 'aķluñ kim ķeker bu şıķleti”

beytini nazmetmiştir. (Genç, 2000: 426)

b. Râsih

Rûznâmecî-zâde Şināsî'nin âşıklarından biri de şöhretli şâir Râsih'tir. Asıl adı Yûsuf olan Râsih Sofya'da doğmuş, İstanbul'da yetişmiştir. Tahsîlinden sonra bazı vezirlerin dîvân kâtipliğini yapmış; hicrî 1118 (m. 1706-1707) yılında Tekirdağ'da ölmüştür.

Safâyî Tezkiresi'nde, hâl tercümesinin verildiği bölümde Râsih'in, mahbûbu Rûznâmecî-zâde'nin âşıklarına şu kıt'a ile nasihatta bulunduğuy ifade edilmektedir:

“Naķd-i dili virüp yine al manşib-ı 'ışķı

Tecdîd-i berāt-ı ğamm ey cān-ı fütāde

Var ķālını 'arz eyle seni ķayd ide şāyed

Ser-defter-i 'uşşāķına Ruz-nâmecî-zāde” (Çapan, 2005: 220)

Yine Safâyî'de Râsih'in, “Küçük Hunkār” olarak da meşhûr olan mahbûbu Rûznâmecî-zâde'ye gönderdiği manzum mektubun metni verilmiştir:

“Ħabbezā ey şeh-i ķuceste-ķışāl

Budurur 'arz-ı ķāl-i mā-fi'l-bāl

O güzel gözlerüñle ķaşuñ içün

O sa'ādetlü ķutlu başuñ içün

Bendeñi ķulluķa ķabûl eyle

Luķfu iķsānuñ ile ķul eyle

*Ğullaruñ gerçi bîkıyâs ammâ
Ğılma baña muķâyese cānâ*

*Cümlesinden bu bende mümtâzam
Râh-ı ıŖıkuñda merd-i ser-bâzam*

*Sebak-âmûz-ı ehl-i derdem ben
Ders alur ehl-i ıŖıĖ hep benden*

*Hep bilür âŖnâ vü bîĖâne
Suhte midür yanumda pervâne*

*Benden öğrendi nâleyi bülbül
Bülbülâsâ hezârı var ey gül*

*Ben iken ders-i âm-ı ehl-i cünûn
Dağı ve'l-leyl-Ėvân idi Mecnûn*

*Ehl-i ıŖıkuñ benim ser-efrâzı
Pâk-bâz u ferîd ü ser-bâzı*

*Lebüñ ey pâd-Ŗâh-ı mülk-i cemâl
Ėüsñ ü an dağı sende buldı kemâl*

*Sende Ėatm oldu Ŗevket ü Ėübî
Sende oldu tamâm maĖbübî*

*HâŖılı pâd-Ŗâh-ı Ėübansın
Tâ murâd-ı dilümce cānansın*

*Ėüsñ ü behcetde sen ferîd-i cihân
ıŖıĖda ben müsellem-i devrân*

*Var iken bir senüñ gibi dil-dâr
Kimi yâr ittiĖâz ide dil-i zâr”(Çapan, 2005: 221-222)*

c. Rahmî

Kubûrî-zâdeler ailesine mensup olan Rahmî'nin asıl adı 'Abdurrahmân'dır. İstanbul doğumlu olan Ŗâir, ilk dönemlerinde Hevâyî mahlasını kullanmış, bu mahlası ile çok Ŗiir nazmetmiştir. Dostları bu Ŗiirlerini “Dîvân-ı Hevâyî” adı altında tertip etmişlerdir. Rahmî hicrî 1122 (m. 1710-1711) yılında, hacca giderken Kâhire'de ölmüştür.

Rahmî hakkında yukarıdaki bilgileri veren Safâyî, şâirin devrin mahbûblarından Rûznâmecî-zâde için rûz-nâmçe terimlerini kullanarak nazmettiği şu şiiri de vermiştir:

*“Pîşîn ide gör genc-i gam-ı ‘ışkına teslîm
Naqd-i şurre-yi eşki ‘alâmâcere’l-‘âde*

*Hem defter-i çeşminde idüp maşraf u îrâd
Ol hâce-yi hüsne anı kııl ‘arz u ifâde*

*Mîzân-ı merâhim ile tatbîk ola şâyed
İcmâl-i merâmuñ senüñ ey cân-ı fütâde*

*Dil tezkiresi pençe-yi luţfila olup şahh
Tûmâr-ı kabûli dir iseñ ola nihâde*

*Tahvîl ide gör gayrıdan âlâyiş-i ‘ışkı
Şûret vire tâ kim saña Rûz-nâmecî-zâde”* (Çapan, 2005: 231-232)

d. ‘İzzî

Safâyî’nin verdiği bilgilere göre, Küçük Hunkâr Rûznâmecî-zâde âşıklarından biri de ‘İzzî’dir. Ası adı Mehmed olan ‘İzzî Şirvan’da doğmuş, İstanbul’da yetişmiştir. Daha sonra vatan hasretiyle tekrar memleketine dönmüştür. İzzî de mahbûbu Küçük Hunkâr için şu kıt’ayı nazmetmiştir:

*“Marîz-ı ‘ışka ancak çâre vaşl-ı yârı bulmuşlar
Bu derde şerbet-i la’l-i leb-i dil-dârı bulmuşlar*

*Rivâyet muhtelifdür gerçi ammâ kavlı-i muğtâba
Bu şehriñ şöhret-âyîni Küçük Hunkârı bulmuşlar”* (Çapan, 2005: 399-400)

2. Mevlevî Köçeği

Kimliği hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi verilmeyen mahbûblardan biri de “Mevlevî Köçeği” adıyla meşhûr olmuş genç semâzen ve Mevlevî rakkâsıdır. Bu mahbûbun âşıkları arasında şu şâirler bulunmaktadır:

a. Gınâyî

Asıl adı Ahmed olan Gınâyî İstanbul’da doğmuş, sipâhî sınıfında görev yapmış, hicrî 1105 (m. 1693-1694) yılı sınırında ölmüştür.

Gınâyî’nin hayatı hakkında bu bilgileri veren Safâyî, onun, devrin güzellerinden Mevlevî Köçeği için nazmettiği şu gazele de eserinde yer vermiştir:

*“Bend itdi benüm bu dil-i âzādumı dervîş
Ney gibi ziyâd eyledi feryādumı dervîş*

*Zevk-ı nazar-ı muşhaf-ı vechile ferāmûş
İtdürdi baña ders ile üstādumı dervîş*

*Di hânkahuñ hâzret-i Monlâyı severseñ
Luţf it baña göster reh-i irşādumı dervîş*

*Bir himmet ide şeyhe tevessül ideyim de
Görseñ eşer-i da‘vet-i evrādumı dervîş*

*Döndürdi Gınâyî teni fânûs-ı hayâle
Süzile semâ‘ eyledi mu‘tādumı dervîş”* (Çapan, 2005: 438-439)

b. Safâyî

Asıl adı Mustafâ olan Safâyî İstanbul’da doğmuş, hicrî 1138 (m. 1725) yılında ölmüştür. Safâyî, mektupçuluk, defter eminliği, mukâta‘acılık, kal‘a tezkireciliği ve şikk-ı sâni defterdârlığı görevlerinde bulunmuştur.

Tezkiresinin “Gınâyî” bahsinde kendisinin de Mevlevî Köçeği’nin güzelliğini metheden bir şiiri bulunduğunu belirten Safâyî, nazmettiği şu gazeli ilgili bölüme yazmıştır:

*“Devr ider ol serv-kāmet gül-‘izārūm Mevlevî
Ney-veş efzūn eyledi feryād-ı zārūm Mevlevî*

*Mevlevîler başına ‘ālem ferāfer çevrilür
Ger semâ‘ itse kaçan ol ‘işve-kārūm Mevlevî*

*Gitmegile hep rikāb-ı esb-i nāzuñda senüñ
Fahır ider erbāb-ı dil yektāsüvārūm Mevlevî*

*Ser-bürehne saña eyvallâh der abdâl kim
Mülk-i hüsnüñ pād-şâhî tâc-dârum Mevlevî*

*Gel kudumuñla müşerref kıl gönüller tahtını
Müstmendüñdür Şafâyî şehr-yârum Mevlevî”* (Çapan, 2005: 439)

c. Meylî

Safâyî Tezkiresi’ne göre Mevlevî Köçegi âşıklarından olduğu anlaşılan şâirlerden biri de Meylî’dir. Asıl adı Mehmed olan şâir İstanbul’da doğmuş, hicrî 1120 (m. 1708-1709) yılında da ölmüştür.

Zengin bir aşçıbaşının oğlu olan Meylî, içkiye ve güzel mahbûblara aşırı düşkünlüğü nedeniyle gayr-ı ahlâkî bir hayat tarzı ile müzmin bir mirasyedi olarak ömrünü geçirmiştir. Devrin bilinen mahbûblarından Mevlevî Köçegi’ni şu beyitle methetmiştir:

*“O Kûçek-Mevlevî fettânı seyr it çeşm-i hun-rîzî
Nigâhına nice tâkat getürsün Şems-i Tebrîzî”* (Çapan, 2005: 552)

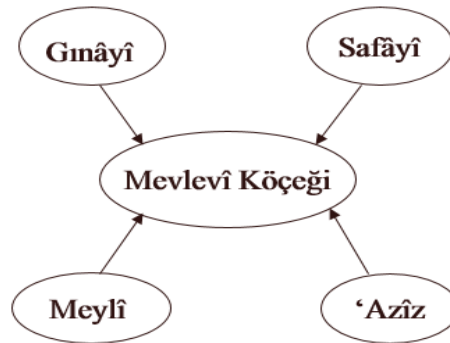
d. ‘Azîz

Sâlim Tezkiresi’nin “‘Azîz-i Diğer” bahsinde örnek olarak verilen şu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla, Erzenürrûmî-zâde ‘Abdül‘azîz de Mevlevî Köçegi’nin âşıklarındandır:

*“Mîr’âta baksa her kaçan ol şûh-ı Mevlevî
‘Aks-i ‘izâr-ı pâkine eyler muķâbele*

*Kerrât ile ayağına düşdüm yüzüm sürüp
Bir kerre almaduñ yine göñlüm şehâ ele*

*Şanmañ ki zâhir oldu ‘izârında hatt-ı nev
İhżâr-ı hüsne geldi kazâdan mürâsele”* (İnce, 2005: 506)

3. Berber Güzeli

Tezkirelerde, *berber* şeklinde geçen parlak yüzlü bir berber güzeli -ki tâze bir berber çırağı da olabilir- ve âşıkları için bazı bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde yer alan berber güzellerinin birbirlerinden farklı kişiler olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

a. Emînî

Asıl adı Mehmed'dir. Bursa doğmuş, İstanbul'da yetişmiş; hayatını kadılıkla geçirmiştir. Devrin meşhûr berber güzeli hakkında şu beyitleri nazmetmiştir:

*“Her tıfl-ı nev-âmûza gönül bağlama zinhâr
İşk oğlan oyunağı degüldür şakın ey yâr*

*Zinhâr şakın kırtarığör başuñ ilinden
Cellâd-ı felek kendüdür ol berber-i mekkâr*

*Ol hüsnile anı görüp itdüm heves-i vaşl
Dil-dâr-ı Emînî didi anuñ da yiri var”*(Çapan, 2005: 68)

b. Kelîm

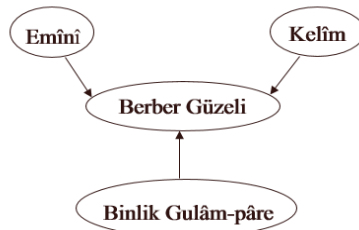
Safâyî Tezkire'sine göre asıl adı Eyyûb olan şâir Kelîm İstanbulludur, hicrî 1098 (m. 1686-1687) yılı sınırında ölmüştür. Ömrünün sonlarında gönlü bir berber güzeline meyletmış, bu aşkın hastası iken şu beyit ile son nefesini vermiştir:

*“Soñ nefesdür gelsün ol merhem-tırâş-ı zağm-ı dil
Nağd-i can virseñ gerek âyîne-yi ruhsârına”*(Çapan, 2005: 510)

c. Binlik Gulâm-pâre

Safâyî Tezkiresi'nin “Râsih” bahsinde Râsih'in, “Binlik Gulâm-pâre” diye tanınmış yaşlı bir kulamparanın, dönemin meşhûr berber güzeline âşık olduğu dedikodusu yayıldığında şu kıt'ayı nazmettiği bilgisi yer almaktadır:

*“Ol berber-i künd erreye tâ lâyıķı olmış
Bir tûrfê taşak usturası âşıkı olmış
Kettân gibi rîşesini destine vermiş
Kâfir koca bâzuñ fâyıķı olmış”*(Çapan, 2005: 220)

4. Beççe Güzeller

Osmanlı sosyal hayatında üç-sekiz yaş arasındaki oğlan çocukları için *beççe* tabiri kullanılırdı. (Pakalın, 1993: 125) Tezkirelerde Bektaşî, Mevlevî ve Yahûdî olmak üzere üç güzel beççe mahbûbun bahsi yer almaktadır. Aşağıda, bu mahbûbların karşılıklarına âşıklarının ismi verilmiş, birlikte ele alınmışlardır.

a. Bektâşî Beççe (Dervîş Cemâl) - Remzî

Safâyî Tezkiresi'nde geçen bu kalenderî Bektâşî beççenin nâmı “Dervîş Cemâl”dir. Safâyî'ye göre Mehmed adında İstanbullu bir hâfız olan şâir Remzî, yakıcı güzelliği ile devrinde nâm salmış mahbûblardan Dervîş Cemâl için şu gazeli nazmetmiştir:

*“Bir kalender beççenüñ meftûnidur dil âh ider
Görse abdâlân-ı Hâk şad na're-yi Allâh ider*

*Kevkeb-i dürri n'ola reşk eylese mengüşına
Pâlehengin görse hürşîd-i felek eyvâh ider*

*Seyr idüp ebrûların ser-geştedür abdâl-ı çarh
Hüsnine keçkül-ı mâh n'ola eyvallâh ider*

*Pençe-yi mihri ider lerzende tâb-ı tal'atı
Püye-gerd-i kışsa-h'ânide kaçan hem-râh ider*

*Hâk-i râhın sîm ü zerle pür iderler dâmenin
Küçe-yi şehir-i melâhatda şey'en lillâh ider*

*Şûrın alsa destine ol dem kıyâmetler kopar
Mürde-diller her taraftan sayha-yı cangâh ider*

*Her nigâhında hezâran kebş-i dil kurbân olur
Çeşm-i hun-rîzi ne dem ki harf-i bismillâh ider*

*İşk ola ey rind-i dil itdi seyâhat 'aql u hûş
Reh-neverd-i 'ışkı Cibrîl olsa da güm-râh ider*

*Ey nice dervîşdür ol husrev-i iklim-i hüsn
Pâd-şâh-ı dehre istîgnâ-yı 'izz ü câh ider*

*Kâkül-i müşgînine dil-bestedür fağfûr-ı Çîn
İstese hâkân-ı Türki bende-yi dergâh ider*

*Pâd-şah-meşreb gedâ-şüret ferîşte-menkabet
Âdemiyyet ol perî-sîmâ geh ü bigâh ider*

Öl diril bir şeb ol abdâl ile haşr ol Remziyâ

Gerdeni şubh-ı kıyâmetden dili âgâh ider” (Çapan, 2005: 229-230)

b. Mevlevî Beççe - Es‘ad

Râmiz Tezkiresi’nde Hamza-zâde Es‘ad’ın şiirine örnek olarak verilen

“Döndürüp nâlelerim nâya tenüm la’l itdi

Mevlevî beççe bir âfet beni abdâl itdi”

beytinden Es‘ad mahlaslı şâirin bir Mevlevî beççeye meftûn olduğu anlaşılmaktadır. (Erdem, 1994: 11)

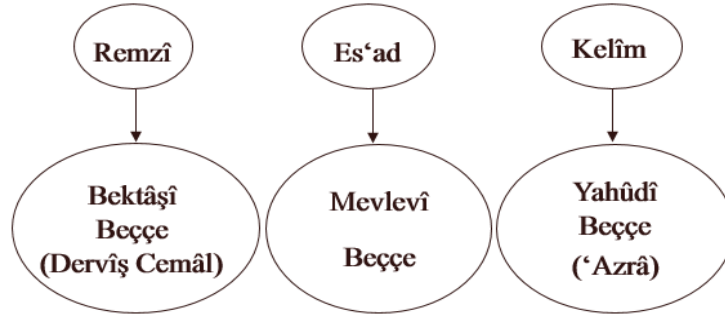
Kimliği hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen bu *Mevlevî beççenin*, yukarıda da geçen, *Mevlevî Köçegi* lâkabıyla meşhûr mahbûb olması ihtimâl dâhilindedir.

c. Yahûdî Beççe (‘Azrâ) - Kelîm

Safâyî Tezkiresi’nde geçen Yahûdî beççe mahbûbûn adı “‘Azrâ”dır. Yine bu tezkireye göre, asıl adı Eyyûb olan İstanbullu şâir Kelîm, aşk oyunlarını iyi bilmektedir. Kelîm mahbûb piyasasında araştırma yaparken ‘Azrâ adlı bir Yahûdî beççe ile karşılaşır ve uzun süre onun visâline nâil olur. Bu aşk konusunda içinde bulunduğu durumu anlatan şu beyti nazmetmiştir.

“Ruḥ-ı ‘Azrâya Vâmık olalı ey dil cehûd oldum

Kelîm-i Tûr-ı ışkâm Mûsi-yi kavm-i Yehûd oldum” (Çapan, 2005: 220)

5. Kahveci Güzeli (Bayram)

Safâyî Tezkiresi’nin “Sükûnî” bahsinde bildirdiği bu kahveci güzelinin adı *Bayram*’dır. Bayram Şâm’da kahvecilik yapmaktadır.

Asıl adı Ahmed olan Sükûnî İstanbul’da doğmuş, Şâm’da mukâbelecilik ve rûznâmecilik görevlerinde bulunduktan sonra hicrî 1102 (m. 1690-1691) târihinde Şâm’da ölmüştür. Hezl, mizâh ve hicv vadisinde dikkat çeken bir şâirdir.

Sükûnî Şâm’da Bayram adlı bu kahveci güzeli için şu gazeli nazmetmiştir:

“Unudur lezzetini cām-ı mey-i gül-fāmuñ
Kim ki nûş itse dilâ kahvesini Bayramuñ

Bir nihâl üzre açılmış nice güldür gūyā
Dest-i pâkindeki fincanlar o serv-endāmuñ

Bâğ-ı dehr içre dilâ doğrusı bu kim olmaz
Kadd-i bâlâsı gibi serv-i semen-endāmuñ

Künc-i gāmda nice bir hasta yatur eyle şifā
Derdine şerbet-i la‘lûñle dil-i nākāmuñ

Vaşf idersin kad-i ruhsârı ile kākülûñ
‘İd ü Kadr olsa Sükûnî n’ola rûz u şāmuñ” (Çapan, 2005: 283)

6. Terzi Güzeli

Esrar Dede Tezkiresi’nde geçen bu “derzî maḥbûbı” olarak geçen bu terzi güzeli Tebrizli olup meşhûr şâir Sâ’ib-i Tebrîzî’nin irâdesi altında bulunmaktadır.

Mevlevî şâirlerden Nasîrâ Dede, Sâ’ib-i Tebrîzî’nin şöhret kazandığı dönemde onun davetiyle Tebriz’e gitmiştir. Orada misafirliği döneminde Nasîrâ’nın manevî tasarrufundan Sâ’ib de istifâde etmiştir. Sâ’ib’in irâdesi altında bulunan terzi güzelinin aşkına düşen Nasîrâ, gece gündüz o güzelliği seyretmiş, onun aşkıdan Farsça pek çok güzel gazel ve rubâ’î nazmetmiştir. Bu rubâ’î de onlardan bir tanesidir:

“İy rişte besî tû kām-rānî kerdî
Zîr-i lebeş ‘ıyş-ı bes nihānî kerdî
Derdest-i vey ezçi bûdî kûteh-‘ömr
Çün ğusl beâb-ı zindegānî kerdî

(Ey gerdanlık, onun dudağının altında çok gizlice eğlenip mutlu oldun. Onun elinde niçin kısa ömürlü oldun. Oysa hayat suyuyla yıkanmıştın.)” (Genç, 2000: 491-492)

7. Hazînedârlık Güzeli

Sâlim “Tâ’ib-i Diğer” bahsinde, Kör Müftü lakablı Mustafâ’dan bahsetmektedir. Tâ’ib Alaşehir’de doğmuş, İstanbul’da yetişmiştir.

Tâ’ib, Yekçeşm Hüseyin Efendi’nin Şâm kadılığına atanıp da yola çıkmak üzere olduğu bir sırada, maiyyetinde hazînedârlığı görevinde bulunan eşsiz güzellikte bir genç mahbûbun aşkına düşmüştür. Mahbûbundan ayrı kalmaya tahammül edemeyeceğinden, Şâm’a gidebilmek için, oğlu ile arkadaşlığını sebep gösterip gece gündüz hizmetinde bulunmayı göze alarak Hüseyin Efendi’nin maiyyetine girmiş ve vatanını terk edip Şâm’a doğru yola çıkmıştır. Bu esnâda dostlarını unutmadığını göstermek için de şu kıt’ayı nazmetmiştir:

*“Şorarsa hâl-i dil-i zâr-ı Tâ’ibi yârân
Netîce âteş-i hicrân ile işi bitdi
Olup fütâdesi bir şûh-ı fitne-engîzûn
Hevâ-yı zülfi ile ‘azm-i Şâm idüp gitdi”* (İnce, 2005: 258)

8. Mahmûd

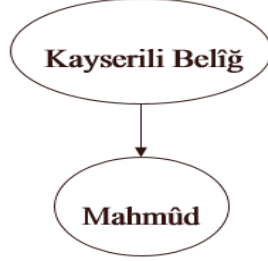
Sâlim Tezkiresi’nin “Belîğ-i Diğer” bahsinde yer verilen “Mahmûd”, esmer ve karayağız bir mahbûbdur.

Müftü Karabaş Ali Efendi’nin oğlu olan Belîğ, Kayseri’de doğmuş, İstanbul’da yetişmiştir. Belîğ esmer, karayağız Mahmûd adlı tâze bir mahbûbun aşkına düştükten sonra dostları ona “Mahmûde” lâkabını takmışlar; meclislerde onunla “Zehr-i kattâlsin çelebi!” diye şakalaşırlarmış. Hayatında belâgat, fesâhat ve şiir vadisine adımını atmamış olan şâir Mahmûd’a olan aşkından dolayı, aşağıda bazı beyitleri verilen gazeli nazmetmiş ve Belîğ mahlasını seçip kullanmaya başlamıştır.

*“Her ki vaşl-ı yâr ile kendin ele maşsûd ider
Yârdan mehcûr olup eşk-i revânın rûd ider*

*Yek-nefes dünyâda râhat isteyen üftâdeler
Zümre-yi hûbâna râbet bâbını mesdûd ider*

Nice serve kundu gerçi kumri-yi dil ey Belîğ
Yine tırmaz cābecā meyl-i kad-i Maḥmūd ider” (İnce, 2005: 249-250)

9. Bayram ve Dâvûd

Safâyî Tezkiresi’nin “Kelîm” bahsinde, Kelîm’in Bayram (‘îdîn tevriyeli kullanımıyla) ve Dâvûd adlı iki mahbûb hakkındaki şu beytine yer verilmiştir:

“Gösterür gâhî yüzün pâki nihân eyler o yâr
Añladum ki ‘îd-i vaşluñ şavm-ı Dâvûdîsi var” (Çapan, 2005: 510)

10. Halebli-zâde

Safâyî Tezkiresi’nin “Nâtık” bahsinde, devrinde “Halebli-zâde” diye şöhret kazanmış mahbûbun İstanbul’da yaşadığı yazılıdır.

Safâyî, Edirne doğumlu olan şâir Nâtık’ın asıl adının Mehmed olduğunu, hicrî 1129 (m. 1716-1717) yılında da öldüğünü bildirmektedir. Nâtık, devrin tâze mahbûblarından Halebli-zâde’yi gördüğü anda birdenbire kendiliğinden onu metheden şu gazeli nazmetmiştir:

“Gördüm aḥşama yakın mâh-ı cebin bir çelevî
Şubḥ-ı şādık gibi toğdı dile mihr-i talebi

Her gün ol mâh-ı münevver toğar aḥşama karîb
Güyyiâ ‘âşıkmuñ rûza bedel ola şebi

Duruşu oturuşu ḥayli mülâyim ammâ
Bîaman gamzesi cellâd-ı kazâ münteḥabı

*Çeşm-i bādāmı dil almağda füsûn-ı sâhîr
Rûh virmekde dem-i ‘îsi o la‘l-i ‘inebi*

*Tâlib-i bûsı olan çehresini itmeli zer
Oldı şeftâlu-yı bâğ-ı ruḥı gūyâ zehebi*

*Ġamzesi tiğbekef kaşd-ı dil-i zâr itse
Lātuḥaf luṭfin ider ‘âşîka maḥfice lebi*

*Ebruvâneş ki kitâbe şude berkaşr-ı cemâl
Ḥaṭṭ-ı yâḳût imiş mışra‘-ı beyt-i ‘Arabî*

*Killet-i mâ vaşfuñ âyâ kurret-i ‘ayn Nâtık
Kâl-i fî‘lüm aña mevşûf be İbn Halebî”* (Çapan, 2005: 627)

11. Otlakemîni-zâde

Asıl adı Mehmed olan Şeyh Sadrî Bağdat’ta doğmuş, hicrî 1118 (m. 1706-1707) yılında İstanbul’da ölmüştür. Ateşli ve şûh bir yaratılışa sâhip olan şâir, hafifmeşrep ve lâubâlî bir şeyh imiş.

Şeyh Sadrî’nin döneminde, otlak emîni ağalardan birinin çok güzel bir oğlu varmış. Herkesin o tâze mahbûbun güzelliğini ateşli vasıflarla öven birer kıt’a nazmettikleri esnâda Şeyh Sadrî de o mahbûbu şu kıt’a ile övmüştür:

*“Ne dem ki eşk-i dem-âlûd kūy-ı yâra aḳar
Hezâr ḥasret ile dîde rûy-ı yâra baḳar
Çıkarsa dūd-ı figānum n’ola sîpîhre degin
Çayır çayır beni Otlakemîni-zâde yaḳar”* (İnce, 2005: 457-458)

“Remzî” bahsinde Dervîş Cemâl

“Şöhret-i cemâl-i hüsn-i âlem-sûzî dâğ-ı derûn-ı meḥâbîb-i devrân olan Dervîş Cemâl nâmında bir Bektaşî beççe-yi sâhib-cemâl”(Çapan, 2005: 229),

“Nâtık” bahsinde Halebli-zâde

“İstanbulda meḥâbîb-i devrândan Halebli-zâde dinmegile meşhûr-ı cihân olan cevân-ı nâzûk-endâm”(Çapan, 2005: 627),

“Yümnî” bahsinde de Yümnî

“Meḥâbîb-i devrân ve sâde-rüyân-ı zamândan bir meh-pâre-yi nev-sâl ve hüsn-i ebrûları hilâldür. Ḥüb-şûret ve müsta‘idd-i ma‘rifet olup henüz nev-sinn ü tâze-heves iken semt-i eş‘ara dest-res bulmuşdur.” (Çapan, 2005: 738)

ifâdeleriyle takdim ve tavsif edilmiştir. Bu pasajlarda erkek güzellerin genellikle “mehâbîb” kelimesi ile karşılandığı dikkat çekmektedir.

16. Mahbûbculuk Jargonu

Konu çerçevesinde şuarâ tezkirelerinde geçen mahbûbculukla ilgili kelime, tamlama ve terimleri şu şekilde bir arada vermek mümkündür:

âftâb-cemâl
âftâb-ı şems-i cihân
âlûfte-yi ‘ışk
âlûfte-yi merd-i şâhib-ṭabî‘at
ârzû-yı vişâl
âvâze-yi hüsn
beççe
bedr-i münîr-i bîhemâl
bîmâr-ı ‘ışk
cemâl-i hüsn-i ‘âlem-sûz
cevân-ı ‘âlem-gîr-i nâdîde-naẓîr
cevân-ı bâân
cevân-ı nâzûk-endâm
cevân-ı pāk-dâmen ü sûtûde-şîfât
defter-i tûmâr-ı meḥâbîb
dil-ber-i berber-i ‘âşîk-perest
dil-ber-i berber-i âyîne-rû
dil-ber-i nâmdâr
dil-ber-i nev-res-nihâl
dil-dâde
gûlâm-pâre
gûl-i zîbâ
ḥaṭberâverlik
hengâm-ı cevânî
hengâm-ı hüsn
ḥûb-liḳâ
ḥûb-şûret

hüsn-edâ
hüsn-i ‘âlem-sûz
hüsn-i dil-sûz
‘ışk-bâzlık kârı
maḥbûb-dostluk vâdîsi
maḥbûb-ı ra‘nâ
maḥbûb-ı zamân
maḥbûl-i devrân
meḥâbîb-i devrân
meh-pâre-yi nev-sâl
melâḥat-ı ruḥsâr
mest-i maḥbûb-dost
meşhûr-ı cihân
muḡlim
mû-miyân-ı bârîk
naḳd-i vişâl
nev-sinn
nûr-ı zâmîr-i şems-cemâl
sâde-rüyân-ı zamân
ser-defter-i ‘uşşâk
serv-i ser-âzâde
şâ‘ir-i şûḥ-kevkeb
tâze
tâze bozuntusu
tâze-giyâh-ı gülşen-fezâ
tâze-heves
velvele-yi hüsn

Sonuç

18. yüzyıl şuarâ tezkirelerinin taranması neticesinde ulaşılan açık delillerden hareketle, bu tezkirelerde yer alan şâirler arasında mahbûbculuğa bulaşmış olanların oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Tezkirelerin çeşitli sebep ve niyetlerle değinmediği mahbûbcu şâirlerin bulunabileceği varsayıldığında bile oranın çok küçük sayısal değerlerle sınırlı kalacağı anlaşılmaktadır.

Yukarıda söz konusu edilen erkek güzellerin genellikle, -bilhassa içinde bulunduğumuz çağın anlayışıyla- henüz çocuk denilebilecek kadar genç oldukları görülmekle birlikte gençlik yıllarındaki güzelliklerini muhâfaza eden orta-ileri yaşlardaki mahbûblar da dikkat çekmektedir. Mahbûblar arasında çoğunlukla çeşitli mesleklerden çırağların, tarikat çevrelerinden yeniyetmelerin bulunması, üzerinde daha detaylı incelemeler yapılabilecek bir konu olarak ayrıca ilgi beklemektedir.

Hangi toplumda olursa olsun mahbûbculuğu inkâr etmek, biyolojik, fizyolojik ve sosyal insan gerçeğini anlamamakta ısrarcı olmak anlamına geldiği gibi, bilhassa kulamparacılığı şiddetli bir şekilde yasaklayan İslâm'ın kültürel ve hukukî açıdan tüm kurumlara hâkim olduğu Osmanlı toplumunun en mühim edebî geleneğini “sapık sevgi şiiri” gibi peşin ve art niyetli bir yargı ile tanımlamaya çalışmanın bilimsel gerçeklikle bağdaşmadığını, erkek güzelliği de olsa, şiir dünyasında “güzelliğin tavsîf ve tasvîrinin sapıklık sayılamayacağını, şâirler hakkında kulamparacılık ithâmı için ciddî ve açık delillere ihtiyaç duyulduğunu ifâde etmek gerekir.

Kaynakça

- Altun, Kudret. (1996), *Tezkire-i Mucîb (İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara.
- Çapan, Pervin. (2005), *Muṣṭafâ Şafâ'yî Efendi Tezkire-i Şafâ'yî (Nuḥbetü'l-Âşâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, AKM Yayınları, Ankara.
- Edirneli Sehî. (1325), *Tezkire-yi Sehî*, Matba'a-yı Âmidî.
- Erdem, Sadık. (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraḫ'sı (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. (1991), *Divan Şiirinde Sapık Sevgi*, Broy Yayınları.
- Genç, İlhan. (2000), *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, AKM Yayınları, Ankara.
- İnce, Adnan. (2005), *Sâlim Efendi Tezkiretü's-Şu'arâ*, AKM Yayınları, Ankara.
- Kaçar, Mücahit. (2009), “Divan Şiirinde Erkek Sevgili Tipi ve Şehrengizlerdeki Erkek Güzeller”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 37, s. 61-83.
- Kuru, Selim S.. (2005), “Şiirin Aynasında: İshak Çelebi'nin Şiiri Üzerine Değinmeler”, *Yasak Meyve*, S. 11, s. 60-63.
- Kutlar, Fatma Sabiha. (2002), “Cinselliğin Estetik Anlatımı (Hüsrev ü Şîrin, Hümâ vü Hümâyûn Cemşîd ü Hurşîd)”, *Kebikeç*, Yıl 7, S.13, s. 89-109.

Pakalın, Mehmet Zeki. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*, MEB Yayınları, İstanbul.

Tezcan, Nuran. (2001), “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, S. XIV/I, s. 161-194.